

FASCINERET AF DET MORBIDE

Hans Gregersen:

Det sidste skrift – Danske dødsdomme gennem 500 år.

Turbine 2018, 304 s.

Niels H. Kragh-Nielsen:

Straffet på livet – Henrettelser i Danmark 1537-1892.

Gads Forlag 2018, 612 s.

Død, mord og vold fascinerer. I hvert fald hvis man kigger på det bugnende udvalg af *true crime*-serier, -podcast og -film, på de mange guidede spøgelses- og mordture i gamle storbyer og på de ofte besøgte *dark tourism*-destinationer. Denne fascination er et omdiskuteret emne. Hvor stammer den fra? Hvorfor vedbliver det morbide at tiltrække tilskuere i en moderne verden? Og hvilken funktion har fascinationen? Nogle argumenterer for, at den er en udvikling af de offentlige henrettelser fra den tidlige moderne periode. Andre ser fænomenet som en måde at forstå og forbinde vold til det moderne samfund – især i en verden der har øget fokus på terrorangreb. Et tredje argument er, at fascinationen og forholdet til det morbide fungerer som et ikke-religiøst mellemlid mellem de levende og de døde.¹ Lige meget hvad, så går fascinationen på tværs af tid og sted.

Også inden for historiefaget vækker emnet interesse. Særligt i studiet af straffe mærker man, at blodsudgydelserne drager, måske fordi studiet deraf kan illustrere meget mere end blot selve volden. I 1975 viste Michel Foucault eksempelvis, hvordan det før-moderne straffesystem kunne belyse magthierarkier, som udtrykte statens udvikling.² Omkring ti år senere forbandt Pieter Spierenburg det faldende antal henrettelser i løbet af 1800-tallet med en civiliseringsproces (inspireret af Norbert Elias' civilisationsteori).³ Peter Linebaugh konstaterede, at det engelske straffesystem i 1700-tallet i særdeleshed var rettet imod Londons fattigste og læste dermed straffens vold som et våben i periodens klassekonflikter.⁴ Og Richard Evans beskrev de offentlige henrettelser i det tidlige mo-

1 I *The Palgrave Handbook of Dark Tourism Studies* bliver emnet taget op i flere af kapitlerne. Tony Seaton og Graham M. S. Dann gennemgår i deres kapitel "Crime, Punishment, and Dark Tourism: The Carnavalesque Spectacles of the English Judicial System" udviklingen i almuens følgen af det engelske retssystem fra henrettelserne i det tidlige moderne England til den litterære formidling af samme fra det 19. århundrede og frem. Jeffrey S. Podoshen forbinde i kapitlet "Dark Tourism in an Increasingly Violent World" den voksende fascination af *dark tourism*-destinationer med den tiltagende frygt for døden i det moderne samfund.

2 Foucault: *Discipline and Punishment*.

3 Spierenburg: *The Spectacle of Suffering*.

4 Linebaugh: *The London Hanged*.

derne Tyskland som et udtryk for et kulturelt hjælpemiddel til at forstå livets endeligt i en verden fuld af uforudsigelig død.⁵

Inden for den nyere forskning har særligt kultur- og følelshistorikere fundet grobund i det barske kildemateriale. Med udgangspunkt i tidlig moderne populærlitteratur om straf og forbrydelser læste Joy Wiltenburg folkelige følelser og holdninger til kriminalitet.⁶ Richard Ward forholdt sig til forskellige holdninger til henrettelser i 1700-tallets England, eksempelvis i forhold til brugen af forbryderes døde kroppe til anatomiske undersøgelser i slutningen af 1700-tallet og mediernes fremstilling af kriminalitet.⁷ Og Carly Osborn beskæftiger sig med den dramatiske og rituelle iscenesættelse af offentlige henrettelser i det tidlige moderne England som udtryk for kollektive følelser.⁸

I en dansk kontekst har henrettelserne fungeret som et vindue til fortidige forestillingsverdener. I 1910 satte Hugo Matthiesen ord på bødlens liv og arbejde i det tidlige moderne Danmark.⁹ Knap 100 år senere fremlagde Tyge Krogh sin disputats om sjællandske henrettelser i den første halvdel af 1700-tallet og deres funktion som magisk bindeled mellem Gud, Konge og befolkningen.¹⁰ Året efter begejstrede Krogh endnu engang med historien om et par kalundborgske natmænds henrettelse, der i samme omgang beskrev 1700-tallets kriminelle underverden.¹¹ Poul Duedahl brillerede i 2016 med den medrivende fortælling om Jens Nielsen, der var den sidste, der endte sit liv for bødlens økse i 1892, mens han samtidig belyste baggrunden for, at antallet af henrettelser faldt i denne periode.¹²

2018 skulle i sandhed vise sig at være et år i henrettelsens tegn. Udover genudgivelsens af Kroghs *Det Store Natmandskomplot*, udkom der ikke blot én men hele to nye bøger om henrettelser igennem Danmarks historie. Bøgerne er henholdsvis skrevet af tidligere folkeskolelærer og forfatter Hans Gregersen og forhenværende bibliotekar Niels H. Kragh-Nielsen. Begge bøger er præsenteret i flotte bind og er rigt illustreret med store billeder – klar til at lægge frem på kaffebordet, hvis man ikke er bange for, at gæster skal få kaffen galt i halsen. På trods af de to bøgernes fokus, og at de er udgivet nærmest oven i hinanden, er forfatternes tilgange til emnet vidt forskellige.

5 Evans: *Rituals of Retribution*.

6 Wiltenburg: *Crime and Culture in Early Modern Germany*.

7 Ward: *Print Culture, Crime and Justice in 18th-Century London*; Ward: 'The Criminal Corpse, Anatomists and the Criminal Law'.

8 Osborn: 'Sacrificial Stages: Public Executions in Early Modern Britain'.

9 Matthiessen: *Bøddel og Galgefugl*.

10 Krogh: *Oplysningstiden og det magiske*.

11 Krogh: *Det Store Natmandskomplot*.

12 Duedahl: *Ondskabens Øje*.

Gregersen lægger ud med formålet at ville "fortælle historien om danske dødsdomme fra middelalderen frem til 1950".¹³ Det er et ambitiøst mål, der fordrer store forventninger til bogens indhold. Bogen er inddelt i 12 kapitler, der kun til en vis grad kan siges at være opbygget omkring en kronologi. De første ti kapitler springer frem og tilbage på tværs af den periode Gregersen arbejder med, mens de sidste to fokuserer på de sidste henrettelser i 1800-tallet og henrettelserne i forbindelse med anden verdenskrig. Denne lidt forvirrende struktur skyldes, at Gregersen har bygget kapitlerne op omkring nogle forskellige tematikker, han har forbundet til henrettelserne – såsom bødlens rolle, politiske henrettelser og kvindelige forbrydelser.

Gregersen er en erfaren forfatter. Han har siden 1975 udgivet over 70 titler, og erfaringen kommer tydeligt til udtryk i bogen, da den er velskrevet med livagtige beskrivelser af de skræklige scener. Et par steder har Gregersen endda eksperimenteret med korte, kursiverede tekststykker skrevet i nutid, foregivende at forfatteren selv havde været vidne til nogle af henrettelserne – eksempelvis Skipper Klements henrettelse i 1536 (s. 117) eller den sidste henrettelse i danmarkshistorien i 1950 (s. 7-9). Disse eksperimenter fungerer egentligt fint, men grænsen imellem det dokumenterede og Gregersens selvstændige fortolkninger er sløret. Bogen er hovedsageligt baseret på sekundærlitteratur, og der er kun ganske få henvisninger til faktisk kildemateriale. Derudover har Gregersen været meget sparsom i forhold til sin brug af fodnoter, og det gør det svært at finde ud af, hvornår Gregersen har ladet sin fantasi råde.

Gregersens ambitiøse mål opløses i ren fascination. I sit ridt over galgebakkerne formår bogen aldrig at hæve sig over sine beskrivelser af en række spredte temaer med statens voldsudøvelse som fællesnævner. Det bliver aldrig en hel syntese. Han kommer således hverken ind på henrettelsernes udvikling, formål eller samtidens forhold til forestillingerne, som jeg ellers ville mene hørte sig til, hvis man ville fortælle historien om danske dødsdomme. Bogen er først og fremmest – måske forventeligt – et udtryk for, at blodet drager.

Hvor Gregersens tilgang til emnet er baseret på farverige beskrivelser af de blodige forestillinger, griber Kragh-Nielsen emnet mere nøgternt an. Formålet med hans bog er at beskrive udviklingen af henrettelserne i Danmark fra 1537 frem til 1892 med udgangspunkt i, hvor mange der var, og hvordan de foregik. Det lyder måske ydmygt, men det er i virkeligheden særdeles ambitiøst, for ingen har lavet en sådan undersøgelse før. Det tætteste man kommer på noget lignende, er nogle mindre undersøgelser af udvalgte perioder i 1700-tallet i Kroghs disputats. Og Kragh-Nielsen lykkes langt hen ad vejen med sit ærinde, ved hjælp af den litteratur og det kildemateriale han har opsamlet om emnet igennem flere årtier.

13 Gregersen: *Det Sidste Skridt*, 11.

Bogen er inddelt i otte kapitler. De første seks tager udgangspunkt i tiden før 1800 og svarer på spørgsmål om, hvem der blev henrettet, og hvordan henrettelserne forløb. Kapitel syv gennemgår tiden fra 1791-1892 og fokuserer på, hvordan henrettelserne fortog sig igennem århundredet. Det sidste kapitel tager udgangspunkt i de overleverede sagn, ordsprog, vendinger og skønlitteratur, som i forskellig grad omhandler henrettelser.

Kragh-Nielsen har i en sådan grad opbygget kapitlerne omkring kildematerialet, at kilderne har mere at sige end forfatteren selv. Han har struktureret kapitlerne omkring en række overskrifter, der besvarer spørgsmålene om henrettelsernes udvikling ved at fremlægge kildematerialet eksempel for eksempel. I kapitel 1, "Midsæderne", er et par af overskrifterne eksempelvis: "Hvem var de?", "Tyveri: til galge og gren" og "Drab og mord: rettes med sværd eller økse". Denne struktur gør det muligt for læseren at komme rigtig tæt på et stort og varieret kildemateriale. Kragh-Nielsen har efter alt at dømme sat en stolthed i sit søgearbejde, og har sporet levn af henrettelser i et væld af afkroge. Desværre betyder kildestyringen også, at Kragh-Nielsen ikke selv præsenterer overvejelser om årsager eller sammenhænge. Eksempelvis fremlægger han 1800-tallets forskellige holdninger for og imod de offentlige henrettelser, men han forklarer ikke, hvor de kommer fra, eller hvordan de hænger sammen.

Kapitlerne udgør kun lidt over halvdelen af bogens sidetal. På side 351 begynder bogens bilag, som er en grundig oversigt over alle henrettelserne fordelt på forskellige jurisdiktioner. Der er også vedlagt tabeller over de registrerede henrettelser, der således svarer på, hvor mange der blev henrettet hvor og hvornår. Det kunne være til stor fordel for det fremtidige studie og forskning af feltet, hvis bilagene blev digitaliseret og implementeret i en database! Bilagene afsluttes med et grundigt noteapparat, litteraturliste, personregister (både et over diverse aktører og et over de henrettede) samt et sted- og emneregister. Kragh-Nielsens værk er dermed også et umådeligt nyttigt opslagsværk, hvis man skal finde ud af noget om en bestemt henrettelse, hvad enten man tager udgangspunkt i en person, et tidspunkt eller et sted.

Begge bøger er et udtryk for vores samtids fascination af det morbide – og begge forfattere giver udtryk for en fascination af Danmarks drabelige fortid. Denne fascination giver sig til udtryk i deres undersøgelser af, hvem der blev henrettet samt hvordan og hvorfor det skete. Både Hans Gregersens og Niels H. Kragh-Nielsens bøger bidrager altså til emnet om henrettelsens historie i Danmark. På trods af den noget enkle – enkelte steder fraværende – analytiske tilgang til emnet, så lykkes det Gregersen at male farverige forestillinger i hovedet på læseren i et forsøg på at forstå fortidens forhold til de makabre afstraffelser. Bogen lægger sig dermed i en lang tradition af danske historiefortællinger, der bruger afstraffelsens voldsomme historie til at lede læseren imod fortidige verdener. Men hvor værker som Kroghs *Det Store Natmandskomplot* også bruger lejligheden til

at åbne disse verdeneres tankesæt for læseren, nøjes Gregersen med at lade sig fascinere – som tilskuere ved retterstedet. Kragh-Nielsens bog peger et andet sted hen. Med sin oversigt over kildematerialet giver den mulighed for fremtidige læsere at påbegynde videre analyser og diskussioner af henrettelsens funktion, formål og forhold i datidens Danmark. Det kildearbejde, Kragh-Nielsen har samlet bid for bid, er således i forskningsøjemed en betragtelig gevinst, der vil berige forskningsfeltet. Jeg ser derfor frem til at holde øje med, hvad fremtidige fascinationer af det morbide kan få ud af dette fantastiske materiale.

LITTERATUR

- Duedahl, Poul: *Ondskabens øjne. En biografi om Jens Nielsen*, København: Gads Forlag, 2016.
- Evans, Richard: *Rituals of Retribution – Capital Punishment in Germany, 1600-1987*, London: Penguin Books, 1996.
- Foucault, Michel: *Discipline and Punishment – The Birth of the Prison*, translated by Alan Sheridan, New York: Vintage Books, 1979.
- Gregersen, Hans: *Det sidste skrift – Danske dødsdomme gennem 500 år*, Aarhus: Turbine, 2018.
- Kragh-Nielsen, Niels H.: *Straffet på livet – Henrettelser i Danmark 1537-1892*, Bosnia: Gads Forlag, 2018.
- Krogh, Tyge: *Oplysningstiden og det magiske – Henrettelser og korporlige straffe i 1700-tallets første halvdel*, København: Samleren, 2000.
- Krogh, Tyge: *Det store natmandskomplot*, København: Samlerens Forlag, 2000.
- Linebaugh, Peter: *The London Hanged: Crime and Civil Society in the Eighteenth Century*. London: Penguin, 1991.
- Matthiessen, Hugo: *Bøddel og Galgefugl – Et Kulturhistorisk Forsøg*, København: Gyldendalske Boghandel, 1910.
- Osborn, Carly: 'Sacrificial Stages: Public Executions in Early Modern Britain.', *History of Emotions*, <http://www.historyofemotions.org.au/research/research-projects/sacrificial-stages-public-executions-in-early-modern-britain/> (27.09.2019).
- Podoshen, Jeffrey S.: 'Dark Tourism in an Increasingly Violent World'. In Philip R. Stone (red.): *The Palgrave Handbook of Dark Tourism Studies*, London/New York: Palgrave Macmillan, 2018, 173-187.
- Seaton, Tony and Graham M. S. Dean: 'Crime, Punishment, and Dark Tourism: The Carnivalesque Spectacles of the English Judicial System'. In Philip R. Stone (red.): *The Palgrave Handbook of Dark Tourism Studies*, London/New York: Palgrave Macmillan, 2018, 33-76.
- Spierenburg, Pieter: *The Spectacle of Suffering – Executions and the evolution of repression: from preindustrial metropolis to the European experience*, Cambridge: Cambridge University Press, 1984.
- Ward, Richard: *Print Culture, Crime and Justice in 18th-Century London*, London: Bloomsbury Publishing, 2014.
- Ward, Richard: 'The Criminal Corpse, Anatomists and the Criminal Law: Parliamentary Attempts to Extend the Dissection of Offenders in Late Eighteenth-Century England', *Journal of British Studies*, Vol. 54 (1), 63-87.
- Wiltenburg, Joy: *Culture and Crime in Early Modern Germany*, University of Virginia, 2012.

EMILIE LUTHER SØBY

PH.D. STUDERENDE

INSTITUT FOR POLITIK OG SAMFUND

AALBORG UNIVERSITET

SOEBY@DPS.AAU.DK